

הַלְבוֹת מִתְנוֹת עֲנִיִּים פֶּרֶק ח

א. הַצְדָּקָה, הָרִי הִיא בְּכָלֶּל הַנִּדְרִים. לְפִיכֶן הָאוֹמֵר הָרִי עָלִי סֵלַע לַצְדָּקָה, אוֹ הָרִי הַסֵּלַע הַזֶּה צְדָּקָה חַיֵּב לְתִנָּה לְעֲנִיִּים מִיָּד; וְאִם אַחֵר, חַיֵּב בְּ"לֹא תֵאָחֵר לְשִׁלְמוֹ" (דְּבָרִים כג, כב) שֶׁהָרִי בְּיָדוֹ לִתֵּן מִיָּד, וְהָעֲנִיִּים מְצוּיִין הֵן.

ב. אִם אֵין שֵׁם עֲנִיִּים, מִפְּרִישׁ וּמַנִּיחַ עַד שְׂיִמְצָא עֲנִיִּים. וְאִם הִתְנָה שְׁלֹא יִתֵּן עַד שְׂיִמְצָא עָנִי, אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ; וְכֵן אִם הִתְנָה בְּשַׁעַה שְׁנֹדֵר בַּצְדָּקָה אוֹ הִתְנַדֵּב אוֹתָהּ, שִׁיְהִיו גִּבְּאִין רְשָׁאִין לְשִׁנּוּתָהּ וּלְצָרָף אוֹתָהּ בְּזָהָב הָרִי אֱלוֹ מִתְרִין.

ג. הַמִּתְפִּיס בַּצְדָּקָה, חַיֵּב כְּשֶׁאֵר הַנִּדְרִים. פִּיֶּצֶד: אָמַר הָרִי סֵלַע זֶה כְּזֹו, הָרִי זֶה צְדָּקָה. הַפְּרִישׁ סֵלַע וְאָמַר, הָרִי זֶה צְדָּקָה, וְלִקַּח סֵלַע שְׁנִיָּה וְאָמַר, וְזֹו הָרִי הַשְּׁנִיָּה צְדָּקָה, וְאָף עַל פִּי שְׁלֹא פִּרַשׁ. הַנּוֹדֵר צְדָּקָה וְלֹא יָדַע כַּמָּה נֹדֵר, יִתֵּן עַד שְׂיִאמֵר לֹא לְכָךְ נִתְכַּוְּנָתִי.

ד. אֶחָד הָאוֹמֵר סֵלַע זֶה לַצְדָּקָה, אוֹ הָאוֹמֵר הָרִי עָלִי סֵלַע לַצְדָּקָה, וְהַפְּרִישׁ הַסֵּלַע אִם רָצָה לְשִׁנּוּתָהּ בְּאַחֲרֶת, מִתֵּר; וְאִם מִשְׁהִיָּעָה לִיד הַגִּבְּאִי, אֲסוּר לְשִׁנּוּתָהּ. וְאִם רָצוּ הַגִּבְּאִים לְצָרָף הַמַּעֲוֹת וּלְעֲשׂוֹתָן דִּינָרִין, אֵינָן רְשָׁאִין: אֵלֹא אִם אֵין שֵׁם עֲנִיִּים לְחַלֵּק מִצָּרְפִּין לְאַחֲרִים, אֲבָל לֹא לְעַצְמָן.

ה. הִיָּה לְעֲנִיִּים הִנִּיָּה בְּעֶכּוֹב הַמַּעֲוֹת בְּיַד הַגִּבְּאִי כְּדִי לְעֲשׂוֹת אַחֲרִים לִתֵּן, הָרִי אוֹתוֹ הַגִּבְּאִי מִתֵּר לְלוֹוֹת אוֹתָם הַמַּעֲוֹת שְׁלַעֲנִיִּים וּפּוֹרַע שֶׁהַצְדָּקָה, אֵינָה כְּהַקְדָּשׁ שְׁאֲסוּר לְהִנּוֹת בּוֹ.

ו. מִי שֶׁהִתְנַדֵּב מְנוּרָה אוֹ נֵר לְבֵית הַכֹּהֲנֵסֶת, אֲסוּר לְשִׁנּוּתָהּ; וְאִם לְדַבֵּר מִצְוָה, מִתֵּר לְשִׁנּוּתָהּ, אָף עַל פִּי שְׁלֹא נִשְׁתַּקַּע שֵׁם בְּעָלֶיהָ מַעְלִיָּה, אֵלֹא אוֹמְרִים זֶה הַמְּנוּרָה אוֹ נֵר שֶׁלְּפָלוּנִי. וְאִם נִשְׁתַּקַּע שֵׁם הַבְּעָלִים מַעְלִיָּה, מִתֵּר לְשִׁנּוּתָהּ אֲפִלּוּ לְדַבֵּר הִרְשׁוּת.

ז. בַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בְּשִׁהְיָה הַמִּתְנַדֵּב יִשְׂרָאֵל; אֲבָל אִם הִיָּה גּוֹי אֲסוּר לְשִׁנּוּתָהּ אֲפִלּוּ לְדַבֵּר מִצְוָה, עַד שְׂיִשְׁתַּקַּע שֵׁם בְּעָלֶיהָ מַעְלִיָּה: שְׁמָא יֹאמַר הַגּוֹי, הַקְדַּשְׁתִּי דָּבָר לְבֵית הַכֹּהֲנֵסֶת שְׁלִיָּהוּדִיִּים, וּמָכְרוּ אוֹתוֹ לְעַצְמָן.

ח. גּוֹי שֶׁהִתְנַדֵּב לְבָדֵק הַבֵּית, אֵין מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ תַּחֲלָה. וְאִם לְקַחוּ מִמֶּנּוּ, אֵין מַחְזִירִין לוֹ; וְאִם הִיָּה דָּבָר מְסִים כַּגֹּזֶן קוֹרָה אוֹ אָבֶן, מַחְזִירִין לוֹ כְּדִי שְׁלֹא יִהְיֶה לָהֶן דָּבָר מְסִים בַּמִּקְדָּשׁ, שְׁנֵאמַר "לֹא-לָכֶם וְלָנוּ, לְבָנוֹת בֵּית לֵאלֹהֵינוּ" (עֲזָרָא ד, ג). אֲבָל לְבֵית הַכֹּהֲנֵסֶת, מְקַבְּלִין מֵהֶן לְכַתְּחֵלָה: וְהוּא שְׂיִאמֵר, בְּדַעַת יִשְׂרָאֵל הַפְּרָשְׁתִּי; וְאִם לֹא אָמַר טַעוֹן גְּנִיזָה, שְׁמָא בָּלְבוּ לְשִׁמִּים. וְאֵין מְקַבְּלִים מֵהֶם לַחֲוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם, וְלֹא לְאַמַּת הַמַּיִם שְׁבָה שְׁנֵאמַר "וְלָכֶם, אֵין-חֶלֶק וְצְדָקָה וְזִכְרוֹן בִּירוּשָׁלַם" (נַחֲמִיָּה ב, כ).

ט. אֲסוּר לְיִשְׂרָאֵל לְטַל צְדָקָה מִן הַגּוֹיִים, בַּפְּרָהֶסִיָּה; וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲיוֹת בַּצְדָּקָה שְׁלִיָּשְׂרָאֵל, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְטַלָּה מִן הַגּוֹיִים בְּצִנְעָה הָרִי זֶה מִתֵּר. וּמִלָּךְ אוֹ שֶׁר מִן הַגּוֹיִים שְׁשִׁלַּח מָמוֹן לְיִשְׂרָאֵל לַצְדָּקָה, אֵין מַחְזִירִין אוֹתוֹ לֹו מְשׁוּם שְׁלוֹם מְלָכוֹת; אֵלֹא נוֹטְלִין מִמֶּנּוּ, וְיִנָּתֵן לְעֲנִי גּוֹיִים בְּסִתֵּר, כְּדִי שְׁלֹא יִשְׁמַע הַמֶּלֶךְ.

י. פְּדִיוֹן שְׁבוּיִים, קוֹדֵם לְפִרְנָסֶת עֲנִיִּים וְלִכְסוּתָן; וְאֵין לָךְ מִצְוָה רַבָּה כִּמוֹ פְּדִיוֹן שְׁבוּיִים: שֶׁהַשְּׁבוּי הָרִי הוּא בְּכָלֶּל הָרַעֲבִים

והצמאים, ובכלל הערמים; ועומד בסכנת נפשות. והמעלים
עיניו מפדיונו הרי זה עובר על "לא תאמץ את-לבבך, ולא
תקפץ את-ידך" (דברים טו, ז), ועל "לא תעמד על-דם רעה" (ויקרא
יט, טז), ועל "לא-ירדנו בפרך, לעיניך" (ויקרא כה, ג); ובטל מצות
"פתח תפתח את-ידך" (דברים טו, ח; דברים טו, יא), ומצות "וחי
אחיך, עמך" (ויקרא כה, לו), "ואהבת לרעה כמוך" (ויקרא יט, יח),
ו"הצל, לקחים למות" (משלי כד, יא), והרבה דברים פאלו. ואין
לך מצוה רבה כפדיון שבויים.

יא. אנשי העיר שגבו מעות לבנין בית הכנסת, ובא להן דבר
מצוה מוציאין בו את המעות. קנו אבנים וקורות לא ימכרו
אותן לדבר מצוה, אלא לפדיון שבויים; אף על פי שהביא את
הלבנים, וגדרו את האבנים, ופצלו את הקורות, והתקינו הכל
לבנין מוכרין הכל לפדיון שבויים בלבד. אבל אם בנו וגמרו
לא ימכרו את בית הכנסת, אלא יגבו לפדיונן מן הצבור.

יב. אין פודין את השבויים ביתר על דמיהן, מפני תקון העולם
שלא יהיו האויבים רודפין אחריהם לשבותם; ואין מבריחין
את השבויים, מפני תקון העולם שלא יהיו האויבים מכבידין
עליהן את העל, ומרבים בשמירתן.

יג. מי שמכר עצמו ובניו לגויים, או שלוח מהן ושבו אותו
או אסרו אותו בהלואתן פעם ראשונה ושניה, מצוה לפדותו;
שלישית, אין פודין אותו, אבל פודין את הבנים, לאחר מיתת
אביהן. ואם בקשו להרגו, פודין אותו מידם אפלו אחר כמה
פעמים.

יד. עבד שנשבה הואיל וטבל לשם עבדות וקבל עליו מצוות,
פודין אותו בישראל שנשבה; ושבוי שנשתמד אפלו למצוה
אחת, כגון שהיה אוכל נבלה להכעיס וכיוצא בזה אסור
לפדותו.

טו. האשה קודמת לאיש, להאכיל ולכסות ולהוציא מבית
השבי מפני שהאיש דרכו לחזור ואין האשה דרכה לחזור,
ובשתה מרבה; ואם היו שניהם בשביה, ונתבעו שניהן לדבר
ערוה האיש קודם לפדות, לפי שאין דרכו לפך.

טז. יתום ויתומה שבאו להשיא אותן משיאין את האשה קדם
לאיש, שבשתה שלאשה מרבה; ולא יפחתו לה ממשקל ששה
דינרים ורביע דינר שלכסף טהור; ואם יש בפיס שלצדקה,
נותנין לה לפי כבודה.

יז. היו לפנינו עניים הרבה, או שבויים הרבה, ואין בפיס כדי
לפרנס או כדי לכסות או כדי לפדות את כלן מקדימין את הכוהן
ללוי, ולוי קודם לישראל, וישראל לחלל, וחלל לשותוקי,
ושותוקי לאסופי, ואסופי לממזר, וממזר לנתין; ונתין קודם
לגר, שהנתין גדל עמנו בקדשה, וגר קודם לעבד משחרר, לפי
שהיה בכלל ארור.

יח. כמה דברים אמורים, בשהיו שווין בחכמה; אבל אם היה
כוהן גדול עם הארץ וממזר תלמיד חכמים, תלמיד חכמים
קודם. וכל הגדול בחכמה, קודם את חברו; ואם היה אחד
מהן רבו או אביו אף על פי שיש שם גדול מהן בחכמה, רבו

או אביו שהוא תלמיד חכמים קודם לזה שהוא גדול מהם
בַּחֲכָמָה.

הלכות מתנות עניים פרק ט

א. כל עיר שיש בה ישראל חייבין להעמיד גבאי צדקה, אנשים
ידועים ונאמנים שיהיו מחזירין על העם מערב שבת לערב שבת,
ולוקחין מכל אחד ואחד מה שהוא ראוי לתן, ודבר הקצוב
עליו; והן מחלקין המעות מערב שבת לערב שבת, ונותנין לכל
עני ועני מזונות המספיקין לשבעת ימים. וזו היא הנקראת
קפה של צדקה.

ב. וכן מעמידין גבאין שלוקחין בכל יום ויום מכל חצר פת
ומיני מאכל ופרות, או מעות ממי שהוא מתנדב לפי שעה;
ומחלקין את הגבוי לערב בין העניים, ונותנין לכל עני ממנו
פרנסת יומו. וזה הוא הנקרא תמחוי.

ג. מעולם לא ראינו ולא שמענו, בקהל מִיִּשְׂרָאֵל שאין להן
קפה של צדקה; אבל התמחוי, יש מקומות שנהגו בו ויש
מקומות שלא נהגו בו. והמנהג הפשוט היום, שיהיו גבאי
הקפה מחזירין בכל יום ומחלקין מערב שבת לערב שבת.

ד. בתעניות, מחלקים מזונות לעניים; וכל תענית שאכלו העם
ולנו, ולא חלקו צדקה לעניים הרי אלו כשופכי דמים, ועליהם
נאמר בקבלה "צדק ילין בה ועתה מרצחים" (ישעיהו א, כא).
במה דברים אמורים, בשלא חלקו הפת והפרות שאוכלים בה
הפת כגון תמרים או ענבים; אבל אם אחרו המעות או החטים,
אינן כשופכי דמים.

ה. הקפה אינה נגבית אלא בשנים, שאין עושים שררה על
הצבור בממון בפחות משנים; ומתן להאמין אחד על המעות
של קפה. ואינה נתחלקת אלא בשלושה, מפני שהוא כדיני
ממונות שנותן לכל אחד די מחסורו לשבת. והתמחוי נגבה
בשלושה, שאינו דבר קצוב; ומתחלק בשלושה. התמחוי
נגבה בכל יום, והקפה מערב שבת לערב שבת; והתמחוי לעני
עולם, והקפה לעני אותה העיר בלבד.

ו. רשאין בני העיר לעשות קפה תמחוי, ותמחוי קפה,
ולשנותן לכל מה שירצו מצרכי צבור, ואף על פי שלא התנו
פן בשעה שגבו; ואם היה במדינה חכם גדול שהכל גובין על
דעתו, והוא יחלק לעניים כפי מה שיראה הרי זה רשאי לשנותן
לכל מה שיראה לו מצרכי צבור.

ז. גבאי צדקה, אינן רשאין לפרש זה מזה בשוק, אלא כדי
שיהיה זה פורש לשער וזה פורש לחנות, וגובין. מצא הגבאי
מעות בשוק לא יתנם לתוך פיסו, אלא נותנין לתוך ארנקי
של צדקה; ולכשיגיע לביתו, יטלם. היה הגבאי נושה בחברו
מנה, ופרעו בשוק לא יתנם לתוך פיסו, אלא יתנם לתוך ארנקי
של צדקה; ולכשיגיע לביתו, יטלם. ולא ימנה מעות הקפה
שנים שנים אלא אחד אחד, מפני החשד שנאמר "והייתם נקים
מה", ומִיִּשְׂרָאֵל" (במדבר לב, כב).

ח. גבאי צדקה שאין להם עניים לחלק מצרפין המעות דינרין

לְאַחֲרֵיהֶם, וְאִין מְצַרְפִּין לְעַצְמָן; גִּבְּאֵי תַמְחֻי שְׂאִין לָהֶם עֲנִיִּים
לְחֶלֶק מוֹכְרִים לְאַחֲרֵיהֶם, וְאִין מוֹכְרִים לְעַצְמָם. וְאִין מַחְשָׁבִים
בְּצִדְקָה עִם גִּבְּאֵי צִדְקָה, וְלֹא בַּהֲקִדְשׁ עִם הַגִּזְבָּרִין שְׁנֵאמַר "אֵךְ
לֹא-יַחֲשַׁב אַתֶּם, הַכֶּסֶף הַנֶּתֶן עַל-יָדָם: כִּי בְּאַמוּנָה, הֵם עֹשִׂים"
(מלכים ב כב, ז).

ז. מִי שֵׁיִשֵּׁב בַּמְדִּינָה שְׁלוֹשִׁים יוֹם, כּוֹפִין אוֹתוֹ לִתֵּן צִדְקָה
לְקָפָה עִם בְּנֵי הַמְדִּינָה; יֵשֵׁב שָׁם שְׁלוֹשָׁה חֳדָשִׁים, כּוֹפִין אוֹתוֹ
לִתֵּן הַתַּמְחֻי; יֵשֵׁב שָׁם שְׁשֶׁה חֳדָשִׁים, כּוֹפִין אוֹתוֹ לִתֵּן צִדְקָה
בְּכִסּוֹת שְׁמִכָּסִים בָּהּ עֲנִיֵּי הָעִיר; יֵשֵׁב שָׁם תְּשַׁע חֳדָשִׁים, כּוֹפִין
אוֹתוֹ לִתֵּן צִדְקָה לְקַבּוּרָה שְׁקוּבָרִין בָּהּ אֶת הָעֲנִיִּים וְעוֹשִׂין לָהֶם
כָּל צָרָכֵי קַבּוּרָה.

י. מִי שֵׁיִשֵּׁשׁ לוֹ מִזּוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת, אֲסוּר לוֹ לְטַל מִן הַתַּמְחֻי;
הָיָה לוֹ מִזּוֹן אַרְבַּע עֶשְׂרֵה סְעוּדוֹת, לֹא יִטַּל מִן הַקָּפָה. הָיָה לוֹ
מֵאֲתַיִם זוֹז, אָף עַל פִּי שְׂאִינוֹ נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בָּהֶם, אוֹ שֶׁהָיָה לוֹ
חֲמִשִּׁים זוֹז, וְהוּא נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בָּהֶם הָרִי זֶה לֹא יִטַּל לְקַט שְׂכָחָה
וּפְאָה וּמַעֲשֵׂר עֲנִי; הָיָה לוֹ מֵאֲתַיִם חֲסֵר דִּינָר אֶפְלוֹ אֶלֶף נוֹתֵן
לוֹ כְּאַחַד, הָרִי זֶה מִתֵּר לְקַח. הָיָה בִּידּוֹ מַעוֹת, וְהָרִי הֵן עָלָיו
חוֹב, אוֹ שֶׁהָיָה מִמִּשְׁכָּנִים לְכַתֶּבֶת אֶשְׁתּוֹ הָרִי זֶה מִתֵּר לְקַח.

יא. עֲנִי שֶׁצָּרָךְ וַיֵּשׁ לוֹ חֵצֵר וְכָלִי בֵּית, אֶפְלוֹ הָיָה כָּלִי כֶסֶף וְכָלִי
זָהָב אֵין מַחֲיִבִּין אוֹתוֹ לְמַכּוֹר אֶת בֵּיתוֹ וְאֶת כָּלִי תַשְׁמִישׁוֹ, אֲלֹא
מִתֵּר לְקַח; וּמַצּוּה לִתֵּן לוֹ. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בְּכָלִי אֲכִילָה
וּשְׁתִּיָּה וּמַצּוּעוֹת וּמִלְבוּשׁ וְכִיּוּצָא בָּהֶן; אֲבָל אִם הָיָה כָּלִי כֶסֶף אוֹ
כָּלִי זָהָב כְּגוֹן מִגֶּרֶדָה אוֹ עָלִי וְכִיּוּצָא בָּהֶן, מוֹכְרֵן וְלוֹקֵחַ פְּחוֹת
מֵהֶן. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים, קֹדֶם שִׁיִּגְיַע לְגִבּוֹת מִן הָעָם; אֲבָל
אַחֵר שְׁגָבָה הַצִּדְקָה מַחֲיִבִּים אוֹתוֹ לְמַכּוֹר כָּלִיו וְלִקַּח אַחֲרֵיהֶם
פְּחוֹתֵין מֵהֶם, וְאַחֵר כֵּךְ יִטַּל.

יב. בְּעַל הַבֵּית שֶׁהָיָה מְחַלֵּךְ מַעִיר לְעִיר, וְתָמּוּ לוֹ הַמַּעוֹת
בְּדֶרֶךְ, וְאִין לוֹ מָה יֵאָכֵל עֲתָה הָרִי זֶה מִתֵּר לְקַח לְקַט שְׂכָחָה
וּפְאָה וּמַעֲשֵׂר עֲנִי, וְלִהְנוֹת מִן הַצִּדְקָה; וְלִכְשִׁיִּגְיַע לְבֵיתוֹ, אֵינוֹ
חַיֵּב לְשַׁלֵּם שְׁהָרִי עֲנִי הָיָה בְּאוֹתָהּ שַׁעָה: הֵא לְמָה זֶה דּוּמָה
לְעֲנִי שֶׁהָעִשִּׂיר, שְׂאִינוֹ חַיֵּב לְשַׁלֵּם.

יג. מִי שֶׁהָיָה לוֹ בָּתִּים וְשְׂדוֹת וְכַרְמִים, וְאִם מְכָרֵן עֲתָה בִּימֵי
הַגִּשְׁמִים מוֹכֵר בְּזוּל, וְאִם הִנִּיחֵן עַד יְמוֹת הַחֲמָה מוֹכְרֵן בְּשׁוּיָיָהֶן
אֵין מַחֲיִבִּין אוֹתוֹ לְמַכּוֹר, אֲלֹא מַאֲכִילִין אוֹתוֹ מַעֲשֵׂר עֲנִי עַד חֲצִי
דְּמִיָּהֶן; וְלֹא יִדְחֵק עַצְמוֹ, וַיִּמְכֹּר שְׁלֹא בְּזָמַן מְכִירָה.

יד. הָיָה שְׂאֵר הָאָדָם מוֹכְרִין בִּיקָר, וְהוּא אֵינוֹ מוֹצֵא מִי שִׁיקָח
מִמֶּנּוּ אֲלֹא בְּזוּל מִפְּנֵי שֶׁהוּא דְּחוּק וְטָרוּד אֵין מַחֲיִבִּין אוֹתוֹ
לְמַכּוֹר; אֲלֹא אוֹכֵל מַעֲשֵׂר עֲנִי וְהוֹלֵךְ עַד שִׁיִּמְכֹּר בְּשׁוּוָה, וַיִּדְעוּ
הַכָּל שְׂאִינוֹ דְּחוּק לְמַכּוֹר.

טו. עֲנִי שֶׁגָּבּוּ לוֹ כְּדֵי לְהַשְׁלִים מַחְסוּרוֹ, וְהוֹתִירוֹ עַל מָה שֶׁהוּא
צָרִיךְ הָרִי הַמוֹתֵר שְׁלוֹ; וּמוֹתֵר עֲנִיִּים, לְעֲנִיִּים. מוֹתֵר שְׁבוּיִים,
לְשְׁבוּיִים; וּמוֹתֵר שְׁבוּי, לְאוֹתוֹ שְׁבוּי. מוֹתֵר מֵתִים, לְמֵתִים;
מוֹתֵר הַמֵּת, לְיוֹרְשָׁיו.

טז. עֲנִי שֶׁנֶּתֶן פְּרוּסָה לַתַּמְחֻי, אוֹ פְּרוּטָה לְקָפָה מְקַבְּלִים
מִמֶּנּוּ; וְאִם לֹא נָתַן, אֵין מַחֲיִבִּין אוֹתוֹ לִתֵּן. נָתַנוּ לוֹ בְּגָדִים

חֲדָשִׁים, וְהַחֲזִיר לָהֶן אֶת הַשְּׁחָקִין מִקְבְּלִין מִמֶּנּוּ; וְאִם לֹא נָתַן, אֵין מְחִיבִין אוֹתוֹ לָתֵן.

הַלְבוֹת מִתְנֻנּוֹת עֲנִיִּים פֶּרֶק י

א. חִיבִין אָנוּ לְהִזְהַר בְּמַצּוֹת צְדָקָה, יִתֵּר מִכָּל מַצּוֹת עֲשֵׂה שֶׁהַצְדָקָה סִימָן לְצַדִּיקֵי זֶרַע אַבְרָהָם אַבְיָנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי יִדְעֲתוּ, לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצֹא . . ." (בראשית יח, ט). וְאֵין כֶּסֶף יִשְׂרָאֵל מִתְכַּוֵּן וְדַת הָאֱמֶת עֹמֶדֶת אֲלֵא בַצְדָקָה, שֶׁנֶּאֱמַר "בַּצְדָקָה, תִּפְוֹנְנִי" (ישעיהו נד, יד); וְאֵין יִשְׂרָאֵל נִגְאָלִין אֲלֵא בְזָכוֹת הַצְדָקָה, שֶׁנֶּאֱמַר "צִיּוֹן, בְּמִשְׁפָּט תִּפְדֶּה; וְשָׁבִיָּה, בַּצְדָקָה" (ישעיהו א, כז).

ב. וְלַעוֹלָם אֵין אָדָם מַעֲנִי מִן הַצְדָקָה, וְאֵין דְּבַר רַע וְלֹא הִזָּק נִגָּל בְּשִׁבִיל הַצְדָקָה שֶׁנֶּאֱמַר "וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְדָקָה, שָׁלוֹם" (ישעיהו לב, יז).

ג. כָּל הַמֵּרַחֵם מֵרַחֲמִין עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר "וְנָתַן-לָךְ רַחֲמִים וְרַחֲמֶךָ וְהִרְבֶּךָ" (דברים יג, יח); וְכָל מִי שֶׁהוּא אֶכְזָרִי וְאִינוּ מֵרַחֵם, יַחֲוֹשׁ לַיַּחוּסוֹ שֶׁאֵין הָאֶכְזָרִיוֹת מַצּוּיָה אֲלֵא בַּגּוֹיִים, שֶׁנֶּאֱמַר "אֶכְזָרִי הָמָּה וְלֹא יֵרַחֲמוּ" (ירמיהו נ, מב).

ד. כָּל יִשְׂרָאֵל וְהַנִּלְוֶה אֲלֵיהֶם כָּאֲחִים הֵם, שֶׁנֶּאֱמַר "בָּנִים אַתֶּם, לַה' אֱלֹהֵיכֶם" (דברים יד, א); אִם לֹא יֵרַחֵם הָאֵחׇל עַל אָחִיו, מִי יֵרַחֵם עָלָיו. וְלָמִי עֲנִיִּי יִשְׂרָאֵל נוֹשָׁאִין עֵינֵיהֶן, הַלְּגוֹיִים שֶׁשׁוֹנְאִין אוֹתָן וְרוֹדְפִים אַחֲרֵיהֶם הֵא אֵין עֵינֵיהֶן תְּלוּיוֹת, אֲלֵא לְאַחִיהֶן.

ה. כָּל הַמַּעֲלִים עֵינָיו מִן הַצְדָקָה הָרִי זֶה נִקְרָא בְּלִיעַל, כְּמוֹ שֶׁנֶּקְרָא עוֹבֵד עֲבוּדָה זָרָה בְּלִיעַל, וּבַעֲבוּדָה זָרָה הוּא אוֹמֵר "יֵצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי-בְלִיעַל" (דברים יג, יד), וּבַמַּעֲלִים עֵינָיו מִן הַצְדָקָה הוּא אוֹמֵר "הַשָּׁמַר לָךְ פֶּן-יִהְיֶה דְבַר עִם-לִבְכֶּךָ בְּלִיעַל" (דברים טו, ט). וְנִקְרָא רָשָׁע, שֶׁנֶּאֱמַר "וְרַחֲמֵי רָשָׁעִים, אֶכְזָרִי" (משלי יב, י); וְנִקְרָא חוֹטֵא, שֶׁנֶּאֱמַר "וְקָרָא עָלֶיךָ אֶל-ה', וְהָיָה בָּךְ חֲטָא" (דברים טו, ט).

ו. הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא קְרוֹב לְשׁוֹעֵת הָעֲנִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר "שׁוֹעֵת עֲנִיִּים, אַתָּה תִשְׁמַע" (?); לְפִיכֶךָ צָרִיךְ לְהִזְהַר מִצַּעֲקָתָן שֶׁהִרִי בְרִית כְּרוּתָה לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר "וְהָיָה כִּי-יִצְעַק אֵלַי, וְשָׁמַעְתִּי כִּי-תִנּוֹן אָנִי" (שמות כב, כו).

ז. כָּל הַנוֹתֵן צְדָקָה לְעֲנִי בְּסִבֵּר פָּנִים רָעוֹת, וּפָנָיו כְּבוֹשׁוֹת בַּקֶּרֶק אֶפְלוּ נָתַן לוֹ אֶלֶף זְהוּבִים, אֶבֶד זְכוּתוֹ אוֹ הַפְסִידָה. אֲלֵא נוֹתֵן לוֹ בְּסִבֵּר פָּנִים יְפוֹת וּבִשְׂמֻחָה, וּמִתְאוֹנֵן עִמּוֹ עַל צָרְתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "אִם-לֹא בִכִּיתִי, לִקְשָׁה-יוֹם; עֲגָמָה נִפְשִׁי, לְאַבְיוֹן" (איוב ל, כה); וּמִדְּבַר לוֹ דְּבָרֵי תַחֲנוּנִים וְנַחֲמוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר "וְלֵב אֱלֹמָנָה אֲרַנֵּן" (איוב כט, יג).

ח. שָׁאֵל הָעֲנִי מִמֶּךָ, וְאֵין בִּידָךְ כָּלוּם לָתֵן לוֹ פִּיסָהוּ בַּדְּבָרִים. וְאִסּוּר לִגְעֹר בָּעֲנִי, אוֹ לְהַגְבִּיָּה הַקּוֹל עָלָיו בְּזַעֲקָה מִפְּנֵי שֶׁלְּבוֹ נִשְׁבֵּר וְנִדְּפָה; וְהָרִי הוּא אוֹמֵר "לֵב-נִשְׁבֵּר וְנִדְּפָה אֱלֹהִים, לֹא תִבָּזֶה" (תהילים נא, ט), וְאוֹמֵר "לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים, וּלְהַחֲיוֹת לֵב נִדְּפָאִים" (ישעיהו נז, טו). וְאוֹי לָמִי שֶׁהַכָּלִים אֶת הָעֲנִי, אוֹי לוֹ; אֲלֵא יִהְיֶה לוֹ כָּאֵב בֵּין בְּרַחֲמִים בֵּין בַּדְּבָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר "אֵב אֲנֹכִי, לְאַבְיוֹנִים" (איוב כט, טז).

ט. הכופה אחרים לתן צדקה, ומעשה אותן שכרו גדול משכר הנותן; ועל גבאי צדקה וכיוצא בהם נאמר "ומצדיקי, הרבים, כפוכבים" (דניאל יב, ג).

י. שמונה מעלות יש בצדקה, זו למעלה מזו: מעלה גדולה שאין למעלה ממנה זה המחזיק בידי ישראל שמך, ונותן לו מתנה או הלואה, או עושה עמו שתפות, או ממציא לו מלאכה, כדי לחזק את ידו עד שלא יצטרך לבריות ולא ישאל; ועל זה נאמר "והחזקת בו, גר ותושב וחי עמך" (ויקרא כה, לה), כלומר החזק בו שלא יפל ויצטרך.

יא. פחות מזה הנותן צדקה לעניים, ולא ידע למי נתן, ולא ידע העני ממי לקח, שהרי זו מצוה לשמה: כגון לשכת חשיים שהיתה במקדש, שהיו הצדיקים נותנין בה בחשאי והעניים בני טובים מתפרנסין ממנה בחשאי. וקרוב לזה הנותן לתוך קפה של צדקה; ולא יתן אדם לתוך קפה של צדקה, אלא אם כן יודע שהממנה נאמן וחסד ויודע לנהג בה כשורה כחנניה בן תרדיון.

יב. פחות מזה שידע הנותן למי יתן, ולא ידע העני ממי לקח: כגון גדולי החכמים שהיו הולכין בסתר, ומשליכין המעות בפתחי העניים. וכזה ראוי לעשות, ומעלה טובה היא, אם אין הממנין בצדקה נוהגין כשורה.

יג. פחות מזה שידע העני ממי נטל, ולא ידע הנותן: כגון גדולי החכמים שהיו צוררים המעות בסדיניהן ומפשילין לאחוריהן, ובאין העניים ונוטלין, כדי שלא יהיה להן בושה.

יד. פחות מזה שיתן לעני בידו, קדם שישאל. פחות מזה שיתן לו פראוי לתן לו, אחר שישאל. פחות מזה שיתן לו פחות מן הראוי, בסבר פנים יפות. פחות מזה שיתן לו, בעצב. גדולי החכמים היו נותנין פרוטה לעני קדם כל תפלה, ואחר כך מתפללין שנאמר "אני בצדק, אחזה פניך" (תהילים יז, טו).

טו. הנותן מזונות לבניו ולבנותיו הגדולים שאינו חיב במזונותן, כדי ללמד הזכרים תורה, ולהנהיג הבנות בדרך ישרה ולא יהיו מבזות, וכן הנותן מזונות לאביו ולאמו הרי זה בכלל הצדקה; וצדקה גדולה היא, שהקרוב קודם. וכל המאכיל ומשקה עניים ויתומים על שלחנו הרי זה קורא אל ה' והוא עונהו ומתענג עליו, שנאמר "אז תקרא וה' יענה". (ישעיהו נח, ט).

טז. צווי חכמים שיהיו בני ביתו שלאדם עניים ויתומים, במקום העבדים מוטב לו להשתמש באלו, ויהנו בני אברהם יצחק ויעקוב מנכסיו, ולא יהנו בהם זרע חם: שכל המרבה עבדים, בכל יום ויום יוסיף חטא ועוון בעולם; ואם יהיו עניים בני ביתו, כל שעה ושעה מוסיף זכות ומצוות.

טז. לעולם ידחק אדם עצמו, ויתגלגל בצער, ואל יצטרך לבריות, ואל ישליך אדם עצמו על הצבור; וכן צווי חכמים ואמרו, עשה שבתך כחל, ואל תצטרך לבריות. ואפלו היה חכם ומכבד, והעני יעסק באמנות, ואפלו באמנות מנולת; ולא יצטרך לבריות: מוטב לפשט עורות הנבלות בשוק, ולא יאמר לעם, חכם אני וגדול אני וכוהן אני, פרנסוני; ובכך צווי חכמים.

יז. גְּדוּלֵי הַחֲכָמִים הָיוּ מֵהֶם חוֹטְבֵי עֲצִים, וְנוֹשְׂאֵי הַקּוּרוֹת, וְשׂוֹאֲבֵי הַמַּיִם לַגָּנוֹת, וְעוֹשֵׂי הַבְּרִזָּל וְהַפְּחָמִים; וְלֹא שָׂאָלוּ מִן הַצָּבוּר, וְלֹא קִבְּלוּ מֵהֶם כְּשֶׁנִּתְּנוּ לָהֶם.

יח. כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְטַל, וּמִרְמָה אֶת הָעַם וְנוֹטֵל אֵינוֹ מֵת מִן הַזִּקְנָה עַד שִׁיצְטָרֵךְ לְבָרִיּוֹת, וְהָרִי הוּא בְּכֻלּוֹ "אֲרוּר הַגִּבּוֹר אֲשֶׁר יִבְטַח בְּאָדָם" (ירמיהו יז, ה). וְכָל מִי שֶׁצָּרִיךְ לְטַל, וְאֵינוֹ יָכוֹל לַחֲיוֹת אֲלֵא אִם כֵּן נוֹטֵל, כְּגוֹן זֶקֶן אוֹ חוֹלָה אוֹ בֶּעַל יִסּוּרִין, וּמִגִּיס דַּעְתּוֹ וְאֵינוֹ נוֹטֵל הָרִי זֶה שׁוֹפֵךְ דָּמִים, וּמִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ; וְאֵין לוֹ בְּצַעְרוֹ, אֲלֵא עֲוֹנוֹת וַחֲטָאוֹת.

יט. וְכָל מִי שֶׁצָּרֵךְ לְטַל, וְצָעַר עַצְמוֹ וְדָחַק אֶת הַשָּׁעָה, וְחָיָה חַיִּי צָעַר, כְּדִי שֶׁלֹּא יִטְרִיחַ עַל הַצָּבוּר אֵינוֹ מֵת מִן הַזִּקְנָה עַד שִׁיפְרֹנֶס אַחֲרֵים מִשְׁלוֹ, וְעָלָיו וְעַל כִּיּוּצָא בּוֹ נֶאֱמַר "בְּרוּךְ הַגִּבּוֹר, אֲשֶׁר יִבְטַח בִּה'" (ירמיהו יז, ז).